

УДК 378 67 01 (043)

О. А. ЛАНДО

кандидат педагогічних наук

Дніпровський педагогічний коледж

Дніпровського національного університету ім. Олеса Гончара

УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

У статті йдеться про управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами в педагогічному коледжі. Розкрито зміст і структуру управління, технологію формування здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами. Охарактеризовано організаційно-педагогічний, медико-оздоровчий і соціальний супровід освітнього процесу та проаналізовано отримані результати.

Ключові слова: майбутній учитель, студент з особливими потребами, управління, технологія, організаційно-педагогічний супровід, медико-оздоровчий супровід, соціальний супровід.

В умовах соціально-економічних перетворень в Україні питання збереження здоров'я української молоді належить до національних пріоритетів. Тому збереження та зміцнення здоров'я, поряд з освіченістю, розглядають як один з основних результатів освіти. Відтак, освітній процес має бути здоров'язбережувальним, спрямованим на забезпечення паритету освіченості й здоров'я, що зумовлює необхідність підготовки педагогів нової генерації, які володіють здоров'язбережувальною компетентністю.

Реалізація державної політики в галузі освіти осіб з особливими потребами передбачає можливість здобуття цією категорією громадян повноцінної вищої освіти, яка надасть їм можливість стати рівноправними членами суспільства. Інтеграція студентів з особливими потребами в освітній процес закладів вищої освіти потребує управління формуванням їхньої здоров'язбережувальної компетентності, створення доступного, безбар'єрного середовища, використання новітніх технологій навчання тощо.

Проблеми формування здорового способу життя, валеологічного виховання та збереження здоров'я відображено в працях українських учених: Г. Апанасенка, Н. Белікової, М. Віленського, В. Горащука, В. Колбанова, Т. Круцевич, Н. Москаленко, В. Оржеховської, Т. Ротерс, Л. Сущенко, А. Цюся та ін. Теорію професійної підготовки розкрито в науковому дорожньому С. Батишева, А. Беляєва, Х. Берднарчик, Г. Бордовської, Н. Думченко, І. Клочкова, О. Федорової, Н. Радіонової, В. Шапкина та ін. Проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності розглядали О. Антонов, Н. Бібік, В. Герд, В. Глухов, О. Дубогай, Д. Давиденко, С. Закопайло та ін. Управління освітніми системами та установами проаналізовано О. Галу-

сом, Т. Давиденко, Г. Єльніковою, В. Лазарєвим, А. Мойсеєвим, В. Масло-
вим, В. Нечаєвим, А. Новіковим, М. Поташником, К. Ушаковим та ін.

Однак, поза увагою дослідників залишились проблеми управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів – осіб з особливими потребами в закладах вищої освіти, зокрема в коледжах і технікумах.

Метою статті є розкриття структури та змісту управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами в педагогічному коледжі як істотного чинника інклюзивного виховання й навчання дітей.

Освіта в усі часи була спрямована на розвиток людини. Головне завдання коледжу – навчити студента самостійно працювати, вибудувувати систему знань, виходячи з власних потреб, запитів, можливостей, прагнень, забезпечити освоєння та відтворення ним соціального досвіду.

Зростання потреби в компетентних, висококваліфікованих конкурентноспроможних на ринку праці фахівцях зумовлює необхідність їх підготовки в коледжах, які сьогодні приділяють значну увагу формуванню професійної компетентності майбутніх спеціалістів ще на студентській лаві.

Останніми десятиліттями, особливо після публікації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., у нашій країні відбувається переорієнтація оцінки результату освіти з понять “підготовленість”, “освіченість”, “загальна культура”, “вихованість” на поняття “компетенція” та “компетентність” [4].

“Компетентність на сучасному етапі є показником якості вищої освіти, що формує основи її професійного аспекту, необхідного для прийняття рішень і діяльності у сфері обраної професії” [7, с. 3].

Результатом освіти має стати володіння особою переліком ключових компетентностей в інтелектуальній, цивільно-правовій, професійній, комунікаційній, інформаційній та інших сферах.

Розкриємо зміст та структуру такого важливого для нашого дослідження поняття, як “здоров'язбережувальна компетентність”.

Російська вчена О. Югова зазначає: “Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього педагога – це комплекс систематизованих знань і уявлень про позитивні і негативні зміни в стані його здоров'я. До цього комплексу входять знання та вміння з розробки й використання дієвих програм збереження свого здоров'я, як у побуті, так і в професійній діяльності” [8, с. 214].

Українські вчені Л. Грицюк і А. Лякишева вважають, що “здоров'язбережувальна компетентність – це інтегративна якість особистості, яка забезпечує успішне збереження і зміцнення фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я дітей та молоді в умовах соціального середовища” [2, с. 145].

Узагальнюючи позиції вітчизняних і зарубіжних дослідників, ми пропонуємо таке тлумачення поняття здоров'язбережувальної компетент-

ності студента з особливими потребами: *здоров'язбережувальна компетентність студента з особливими потребами – це сукупність знань, умінь, навичок, цінностей і досвіду практичної діяльності з питань здоров'язбереження та здорового способу життя, важливих для здійснення ефективної здоров'язбережувальної діяльності.*

Таким чином, здоров'язбережувальна компетентність студента з особливими потребами має включати систему знань і уявлень про позитивні та негативні зміни в стані власного здоров'я й здоров'я оточення; уміння скласти дієву програму збереження свого здоров'я та здоров'я учнів в умовах освітнього процесу; уміння створювати й розвивати здоров'язбережувальне освітнє середовище; володіння способами організації діяльності з профілактики здоров'я та здоров'язбереження; володіння освітніми технологіями, що сприяють збереженню здоров'я учнів; уміння досліджувати ефективність освітнього процесу з питань здоров'язбереження, а також здатність організувати й реалізувати діяльність з профілактики та здоров'язбереження.

Спираючись на вищезазначене, здоров'язбережувальна компетентність студента з особливими потребами формується в процесі навчання в педагогічному коледжі як процес оволодіння цінностями, якостями, ґрунтовними, системними знаннями та вміннями не тільки з професійно орієнтованих дисциплін, а й з педагогіки, психології, методики викладання предметів, що в сукупності забезпечує здатність зберігати та зміцнювати власне здоров'я й досягати вагомих результатів у збереженні та зміцненні здоров'я школярів.

Зміна вимог до результату професійної підготовки майбутніх учителів, до їх професійних і особистісних якостей актуалізувала потребу управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності студентів. У зв'язку із цим виникає необхідність визначення поняття “управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами в педагогічних коледжах”.

Пропонуємо таке визначення цього поняття: *управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами – це сукупність цілеспрямованих впливів колективного суб'єкта управління на об'єкт і фактори освітнього середовища, що забезпечують готовність і здатність студентів здійснювати здоров'язбережувальну діяльність з метою збереження і зміцнення власного здоров'я та здоров'я учнів в умовах постійних змін.*

Таким чином, сутність управління в нашому дослідженні полягає в організації та здійсненні цілеспрямованого впливу суб'єктів на об'єкт управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами з метою переведення його в новий якісний стан.

Забезпечити демократизацію управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами в педагогічних коледжах допомагають соціально-психологічні методи управління.

Вони спрямовують колектив на творчі пошуки, активізують діяльність кожного члена колективу. До цієї групи методів належать такі, як: прохання, побажання, переконання, порада, заохочення, а також методи суспільного впливу, що реалізуються шляхом залучення до управління всіх учасників освітнього процесу, колективного обговорення основних проблем педагогічного коледжу й можливостей їх вирішення.

Політика здоров'язбереження має включати такі компоненти:

- організацію безперервного навчально-оздоровчого процесу;
- створення здоров'язбережувального освітнього середовища (відсутність стресу, адекватність вимог і методик навчання та виховання);
- формування культури здоров'я всіх учасників освітнього процесу;
- реалізацію в межах освітнього процесу комплексу оздоровчих заходів (що включає необхідний і раціонально організований руховий режим);
- визначення якості підготовки майбутніх педагогів з позиції збереження й зміцнення здоров'я студентів;
- моніторинг стану здоров'я студентів [4, с. 7].

Ефективність системи здоров'язбереження в коледжі забезпечує діяльність усіх учасників освітнього процесу на основі концепції, де в кожному досліджуваному предметі мають бути відображені ідеї захисту здоров'я студента – майбутнього педагога.

Важливе значення у вирішенні проблеми підвищення мотивації до занять фізкультурою та оздоровлення студентів має активне використання інноваційних підходів і сучасних напрямів оздоровчої діяльності в процесі фізичного виховання студентської молоді. Аналіз наукових досліджень і практичної діяльності доводить, що люди, які активно займаються фізичною культурою і спортом, мають вищий рівень фізичного здоров'я, функціональної підготовленості до навантажень, фізичної й розумової працездатності тощо.

У нашому дослідженні в управлінні формуванням здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами в педагогічному коледжі виділено такі рівні: індивідуальний (викладачі педагогічного коледжу), груповий (заступники керівника, циклові комісії, рада педагогічного коледжу, студентське самоуправління), закладу освіти (керівник педагогічного коледжу). На всіх рівнях утворюються цілеспрямовані системи управління з власним обсягом повноважень і відповідальності, функціонують загальні механізми ресурсного забезпечення, прийняті єдині процедури контролю.

Інтеграція студентів з особливими потребами в освітній процес коледжу вимагає знань про психологічні особливості формування здоров'язбережувальної компетентності особистості людини з функціональними обмеженнями, створення доступного середовища, застосування нових технологій навчання й управління цим процесом.

Найбільш дієвим шляхом формування цієї компетентності осіб з особливими потребами є підвищення рівня фізичної та функціональної під-

готовки до навантажень, які можуть зустрітися їм у подальшій професійній і соціальній діяльності [5, с. 253].

Одним з перспективних напрямів збільшення рівня рухової активності є конверсія деяких спортивних технологій у процес фізичного виховання студентів [5].

Комплексний супровід освітнього процесу осіб з особливими потребами прив'язаний до структури освітнього процесу та визначається його цілями, побудовою, змістом і методами. У коледжі здійснюється організаційно-педагогічний, медико-оздоровчий і соціальний супровід освітнього процесу.

Організаційно-педагогічний супровід спрямовано на контроль за навчанням студентів з особливими потребами відповідно до графіка освітнього процесу. Він включає контроль за відвідуваністю занять, допомогу в організації самостійної роботи, організацію індивідуальних консультацій для студентів, контроль за поточною й проміжною атестацією, допомогу в ліквідації академічних заборгованостей, корекцію взаємодії викладач – студент.

Медико-оздоровчий супровід включає діагностику фізичного стану студентів з особливими потребами, стану здоров'я, розвиток адаптаційного потенціалу, пристосованості до навчання. Коледж має обладнаний медичний пункт, у якому студенти – особи з особливими потребами мають можливість отримати безкоштовну медичну допомогу.

Для осіб з особливими потребами та інвалідів у коледжі встановлено особливий порядок освоєння дисципліни “Фізична культура”. Для студентів з обмеженнями руху проводять заняття з настільних, інтелектуальних видів спорту. Освітній процес з фізичної культури для студентів – осіб з особливими потребами здійснюється з дотриманням принципів здоров'я, з використанням здоров'язбережувальних технологій та адаптивної фізичної культури.

Студенти з особливими потребами можуть вибрати заняття на спеціальних тренажерах чи рухові заняття адаптивною фізкультурою на відкритому повітрі або в спортивному залі.

Адаптивна фізична культура або адаптивна фізична активність об'єднує всі види рухової активності та спорту, які відповідають інтересам і сприяють розширенню можливостей студентів з особливими потребами, а також усіх, хто потребує педагогічної, терапевтичної, технічної та іншої (адаптивної) підтримки.

Мета адаптивної фізичної культури як розділу дисципліни “Фізична культура” в коледжі – максимально можливий розвиток життєздатності студента з особливими потребами завдяки забезпеченню оптимального режиму функціонування відпущених природою й наявних рухових можливостей і духовних сил, їх гармонізація для максимальної самореалізації як соціально та індивідуально значущого суб'єкта життєдіяльності. До програми входять практичні розділи дисципліни, комплекси фізичних вправ,

види рухової активності, методичні заняття, що враховують особливості студентів з особливими потребами.

Залежно від нозології того, хто навчається, і ступеня обмеженості його можливостей відповідно до рекомендацій служби медико-соціальної експертизи заняття для студентів з особливими потребами проводять у таких формах:

- рухливі заняття адаптивною фізичною культурою в спеціально обладнаному спортивному залі або на відкритому повітрі;

- лекційні заняття за тематикою здоров'язбережувальних технологій.

Лекційні та практичні заняття зі студентами з особливими потребами проводять викладачі, які мають відповідну підготовку у сфері адаптивної фізичної культури.

У лекційних матеріалах відображаються методики побудови моделей фізкультурно-спортивної діяльності для вирішення проблем зі зниженням або обмеженням рухової активності студентів з особливими потребами, що ґрунтуються на використанні відповідних методик.

Освітній процес у коледжі включає також форми контролю за сформованістю здоров'язбережувальної компетентності студентів з особливими потребами, що надають змогу чітко спрямовувати діяльність викладача, а студентам допомагають усвідомлювати власні досягнення й недоліки, за необхідності їх коригувати. При цьому формою контролю є розробка й застосування на практиці компетентнісно-орієнтованого контрольного завдання, а також організація та проведення зі студентами спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходів.

Для здійснення поточного контролю за успішністю та проміжної ате-стації студентів розроблено спеціальні критерії, адаптовані для студентів з особливими потребами, які надають змогу оцінити досягнення запланованих результатів навчання в основній професійній освітній програмі, а також рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності.

Під час поточного контролю оцінюють ступінь засвоєння окремих тем, виду діяльності та певної рухової діяльності. Критерієм успішності засвоєння навчального матеріалу є експертна оцінка викладача, що враховує регулярність відвідування обов'язкових навчальних занять, знань теоретичного розділу програми й виконання тестів загальної фізичної та спортивно-технічної підготовки. Після кожного заняття викладач проставляє в спеціальному журналі бальну оцінку від 0 до 5 балів за заняття, а також може поставити додаткові бали в разі успішного виконання студентом тестів фізичної підготовленості.

Готовність до здоров'язбережувальної роботи є як особистісною складовою, пов'язаною з установкою на власний здоровий спосіб життя, так і професійною, яка виражається в усвідомленні проблеми, наявності знань про зміцнення фізичного й психічного здоров'я та вміння застосовувати їх у майбутній професійній діяльності.

На навчально-тренувальних заняттях формою контролю є функціональні тестування й завдання, що визначають рівень розвитку рухової підготовки студентів.

Фізичні вправи ми розглядаємо, передусім, не як фізичне навантаження, а як оздоровчий засіб, тому регулярні заняття спрямовані на підтримку високої працездатності й зміцнення функціональних можливостей організму студента.

Такий підхід до оздоровлення студентів з особливими потребами та послідовний розвиток рухових навичок і фізичних якостей надають змогу оптимізувати освітній процес і значно поліпшити фізичний стан, підвищити адаптивні можливості серцево-судинної системи й рівень фізичної підготовленості майбутніх учителів.

Освітній розділ програми передбачає набуття студентами знань у сфері культури здоров'я, культури харчування, методики розвитку рухових якостей, самоконтролю й нетрадиційних методів оздоровлення. Основне завдання цього розділу – озброїти студентів мінімумом знань, необхідних в особистому житті й професійній діяльності для збереження та зміцнення власного здоров'я.

Оздоровча спрямованість засобів фізичного виховання передбачає підвищення захисних сил організму до впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища, зміцнення серцево-судинної, дихальної та імунної систем організму, зміцнення м'язів, що сприяють підтриманню постави, утриманню хребта й м'язів рухового апарату, розвиток сенсомоторного потенціалу та рухових функцій.

Робота з формування здоров'язбережувальної компетентності студентів – осіб з особливими потребами здійснюється в декілька етапів.

Основне завдання першого етапу полягає в розвитку й накопиченні фізичного потенціалу, оволодінні навичками рухової активності, поверненні втрачених фізичних кондицій і координаційних здібностей відповідно до функціональних можливостей студента.

Протягом цього етапу в першому семестрі заняття проводять у спортивному залі, у плавальному басейні, активний відпочинок у вихідний день передбачає лижну або пішу прогулянку в лісовому масиві. Застосовують широкий арсенал фізичних вправ для активізації м'язової системи, але з малим і помірним режимом роботи на позитивному емоційному тлі.

На другому етапі, під час екзаменаційної сесії, заняття проводять у зручний для студентів час. Вони спрямовані на забезпечення нервово-психічного розвантаження, розширення резервних можливостей організму, підвищення його адаптаційних можливостей за допомогою спеціальних комплексів вправ.

На третьому етапі, під час канікул, студенти вдосконалюють свої рухові якості самостійно за індивідуальним планом оздоровчого тренування.

На четвертому етапі передбачено закріплення рухових навичок і вдосконалення розвитку фізичних якостей.

Особливу увагу приділяють психофізичному тренуванню, елементи якого застосовували на кожному занятті. Для досягнення цієї мети відводять від 5 до 15 хвилин залежно від поставлених завдань.

Для аналізу правильності розподілу навантаження на початку та в кінці першого й другого семестрів проводять комп'ютерне тестування з оцінкою фізичного та психофізіологічного стану студентів з особливими потребами. Приріст результатів вказує на правильність побудови освітнього процесу за типом оздоровчого тренування.

Висновки. Отримані результати дають підстави констатувати, що позитивні зрушення в темпах приросту психомоторних показників студентів – осіб з особливими потребами зумовлені ефективною системою управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності, системним підходом до проведення організаційно-методичних заходів і впровадженням в освітній процес здоров'язбережувальних технологій, що надає змогу істотно поліпшити їхній фізичний стан, посилити психоемоційний потенціал і психофізичну дієздатність.

Цілеспрямований управлінський та педагогічний вплив у процесі оздоровчого тренування, спрямований на рухову й психічну адаптацію студентів до освітньої та професійної діяльності, надали змогу сформувати мотиваційно-ціннісне ставлення студентів до власного здоров'я, здорового способу життя й адаптивної фізичної культури як одного з критеріїв поліпшення якості життя, а головне – забезпечити достовірне зростання рівнів здоров'язбережувальної компетентності та фізичного здоров'я.

Перспективи подальших розвідок полягають у вивченні проблеми створення здоров'язбережувального середовища закладу дошкільної освіти, підготовки студентів з особливими потребами до реалізації ідеї здоров'язбереження на засадах педагогічного дизайну в закладах вищої освіти та вдосконаленні шляхів самоосвіти педагогів у зазначених напрямках.

Список використаної літератури

1. Базелюк В. Г. Ключові компетентності керівника коледжу. *Післядипломна освіта: виклики сучасності із перспективи соціальної освіти* : зб. наук. пр. / за ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. 140 с.
2. Грицюк Л. К., Лякішева А. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності в майбутніх соціальних педагогів. *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки*. 2010. № 13. С. 143–146.
3. Назарова Е. Н., Жилев Ю. Д. Здоровый образ жизни и его составляющие : учеб. пособие. Москва, 2008. 149 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://president.gov.ua/documents/15828.html>.
5. Осипов А. Ю. Формирование здоровьесберегающих компетенций у будущих специалистов средствами современной педагогики. Актуальные проблемы и перспективы развития Российского и Международного медицинского образования. *Вузовская педагогика* : материалы конференции / гл. ред. С. Ю. Никулина. Красноярск : Версо, 2012. С. 252–254.
6. Психолого-педагогические основы обучения студентов с ОВЗ в вузе : учеб. пособие для преподавателей сферы высшего профессионального образования, работающих со студентами с ОВЗ / под ред. Б. Б. Айсмонтаса. Москва : МГППУ. 2013. 196 с.

7. Самсутіна Н. М. Професійна компетентність як показник якості фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. *Вісник БДПУ*. Бердянськ, 2011. Вип. 9. С. 34–39.

8. Югова Е. А. Анализ структуры и содержания здоровьесберегающей компетенции студентов педагогического вуза. *Вестник КГПУ им. В. П. Астафьева*. Красноярск, 2011. № 3. С. 213–217.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017.

Ландо О. А. Управление формированием здоровьесберегающей компетентности студентов с особыми потребностями в педагогическом колледже

В статье речь идет об управлении формированием здоровьесберегающей компетентности студентов с особыми потребностями в педагогическом колледже. Раскрыты содержание и структура управления, технология формирования здоровьесберегающей компетентности студентов с особыми потребностями. Охарактеризовано организационно-педагогическое, медико-оздоровительное и социальное сопровождение образовательного процесса и проанализированы полученные результаты.

Ключевые слова: *студент с особыми потребностями, управление, технология, организационно-педагогическое сопровождение, медико-оздоровительное сопровождение, социальное сопровождение.*

Lando O. Management of Formation of Health-Saving Competence of Students with Special Needs in Pedagogical College

The article deals with the management of the formation of health-preserving competence of students with special needs in a pedagogical college.

It is noted that health-preserving competence of students with special needs includes a system of knowledge and ideas about positive and negative changes in the state of their own health and health of others; the ability to create an effective program for the preservation of their health and health of students in the educational process; the ability to create and develop a health-preserving educational environment; possession of methods for organizing activities for the prevention of health and healthcare; possession of educational technologies that promote the health of students, as well as the ability to organize and implement prevention and healthcare.

Management of the formation of health-preserving competence of students with special needs in a pedagogical college – a collection of targeted effects of the collective subject of management on the object and factors of the educational environment, providing readiness and ability of students to carry out health-preserving activity in order to preserve and strengthen their own health and health of pupils in conditions of constant changes.

The management of the formation of health-preserving competence of students with special needs in the pedagogical college is carried out at the following levels: individual (teachers of the pedagogical college), group (deputy heads, cyclic commissions, board of the pedagogical college, student self-management), educational institution (head of the pedagogical college).

Educational process of students with special needs in the pedagogical college involves organizational-pedagogical, medical-health and social support and control of the levels of the formation of health-preserving competence.

Key words: *student with special needs, management, technology, organizational and pedagogical support, medical-health support, social support.*